

Rozbor a kritika »metateorie výchovy«
na novopozitivistickém základu

Prof. Dr. FRANZ HOFMANN,
Universita Martina Luthera, Halle — Wittenberg

Oživení diskuse o základech pedagogiky je v zájmu dialogu pedagogů k rozvíjení poznání nanejvýš žádoucí.

Nezbytné je především teoretické objasnění fundamentálních otázek pedagogické vědy, poněvadž problémy vzdělání, nastolené rozvinutou socialistickou společností, lze řešit pouze na bezpečných základech.

V této souvislosti je třeba se vyrovnat s pedagogicko-teoretickými jevy pedagogiky imperialismu, pečlivě rozebrat, stranicky hodnotit a kriticky ocenit vědecký vývoj — zvláště v NSR.

Ježto »súčasná buržoazní ideologie... stále hledá nové varianty ospravedlnění imperialistického systému,« je úkolem ofenzivní konfrontace v oblasti pedagogiky »vést hlavní úder proti oněm teoriím a ideologiím, které představují současný hlavní nástroj ospravedlnění panství imperialismu a ideologické diverze proti socialismu.«¹⁾

Proto záleží na tom, aby se pečlivě a s kritickým zaměřením studovaly všechny snahy pozdně buržoazní pedagogiky o metodologické fundování jejího systému, aby se poznala její podstata a její teoreticko-ideologická funkce a aby se touto konfrontací zostřilo povědomí problémů socialistické pedagogiky a byly vypracovány argumenty proti rozmanitým variantám teorií vzdělání, které jsou v poslední instanci orientovány protikomunisticky a usilují o otřesení marxisticko-leninských pozic.

Jedna ze zajímavých a zároveň typických koncepcí »moderních« základů pozdně buržoazní pedagogiky je obsažena v pracích Wolfganga Brezinky. Jeho pokus podat »metateorii výchovy« byl započat rozsáhlou recenzí »Krise vědecké pedagogiky v zrcadle nových učebnic.«²⁾ Výsledkem kritického rozboru učebnic pedagogiky Huberta Henze (»Systematická pedagogika«, Systematische Päd-

¹⁾ G. Neuner: *Aktuální problémy zvýšení teoretické úrovně vědeckopedagogické práce (Aktuelle Probleme des theoretischen Niveaus der wissenschaftlich-pädagogischen Arbeit)*. Časopis Pädagogik, 26 r., 1971, s. 522.

²⁾ *Die Krise der wissenschaftlichen Pädagogik im Spiegel neuer Lehrbücher*. In: Zeitschrift für Pädagogik, 14. r., 1968, s. 53—88.

agogik, Freiburg Br. 1964) a Fritze Märze («Uvedení do pedagogiky«, Einführung in die Pädagogik, München 1965) byl zdrcující úsudek, že studium pedagogiky s pomocí takových učebnic je »mařením času«.3) Tento a další útoky proti jevům »pedagogického obskurantismu« a velmi rázně i odstíněně pronášené kritické poznámky k pedagogické teorii převládající do té doby, založené neotomisticky a duchovědně, vzbudily četné a zčásti prudké repliky.4)

Studie, v které chtěl Brezinka podat precizaci a rozsáhlý výklad vlastního stanoviska, měla náročný titul »Od pedagogiky k vědě o výchově«.5) Není jen rozšířením a rozsáhlým zdůvodněním námitek proti tradičním směrům, vládnoucím v rozsáhlé míře na universitách a vysokých školách v NSR, nýbrž chce též objasnit některá nedorozumění vzniklá v polemice a vyložit základní pozice autorovy.

Tato práce byla doplněna statí »Filosofie výchovy«.6) Souhrnně vyšly všechny tyto příspěvky roku 1971 s názvem »Od pedagogiky k vědě o výchově. Uvedení do metateorie výchovy«.7)

Tento »dialog« a bratrská hádka v táboře imperialistické pedagogiky jsou podle našeho názoru ukázkou pohybů a převrstvování v pozdně buržoazní pedagogice, která objasňuje teoretickou krizi, poukazuje na neuralgické body v pedagogickém myšlení a vybízí k tomu, abychom vystoupili s vlastními socialistickými stanovisky.

Fakt, že Brezinkovy teorie měly být považovány za nadstranickou »pomoc« socialistickým pedagogům, dokazuje Brezinkův diskusní příspěvek na druhé celostátní pedagogické konferenci Čs. pedagogické společnosti v září 1966, v němž přednesl své názory, jež bylo třeba ještě blíže vysvětlit, ve zhuštěné formě.8) To naznačují zároveň ve všech světových jazycích, tedy i v ruském jazyku formulovaná označení jím navržených disciplín pedagogické vědy.

Brezinkovy úvahy chtějí být odpovědí na otázku — jak se domnívá — dodnes spornou, »zda a v jakém smyslu lze považovat „pedagogiku“ za vědu«.9)

Brezinkovo principiální hodnocení, že si spekulace podávané doposud jako pedagogika činí nárok na zvláštní postavení v duchovních nebo kulturních vědách s metodologickou specifičností neprávem a vyjadřují převážně církevní, mocensko-politické, sociální a stavovské zájmy,10) vyúsťuje podle našeho názoru v rozhodující kritický výrok:

Pedagogika ve světle novějších výsledků »všeobecné metodologie«, popřípadě ve srovnání s »přísným pojmem vědy«, vypracovávaným v posledních desetiletích, zaostala.

3) Tamtéž, s. 73.

4) Srv. souhrn příspěvků v Zeitschrift für Pädagogik, 14. r., 1968, s. 317.

5) Tamtéž, s. 317—334 a 435—475.

6) Philosophie der Erziehung. In: Zeitschrift für Pädagogik, 15. r., 1969, s. 555 n.

7) Von der Pädagogik zur Erziehungswissenschaft. Eine Einführung in die Metatheorie der Erziehung. Weinheim—Berlin—Basel 1971.

8) Otištěno v časopise Pedagogika, Praha 1967, č. 2, s. 160—170, s názvem »K problému vymezení vědy o výchově«.

9) W. Brezinka: Von der Pädagogik zur Erziehungswissenschaft. In: Zeitschrift für Pädagogik, 14. r., 1968, s. 317.

10) Tamtéž, s. 319.

Proto — a Brezinka není zdrženlivý v drastických hodnoceních německé a anglosaské literatury — je spíše »folklórem než vědou« a je jako »nediferencovaná kaše«¹¹⁾ nikoli neprávem ostatními disciplínami traktována nepříznivě.

Abychom mohli porozumět naznačené Brezinkově kritice pozdně buržoazní pedagogiky, musíme podrobněji uvést, která vědeckoteoretická pojetí charakterizují onu pro něho platnou všeobecnou metodologii, jež prý jediná může konstituovat vědu.

Brezinka označuje zmíněný »přísný pojem vědy« též jako pojem »empirických, reálných nebo zkušenostních věd«.¹²⁾

Pro ně jsou platné jen takové poznatky jakožto výroky vědy, »jejichž pravdivost byla zjištěna« a které jsou »intersubjektivně kontrolovatelné«.¹³⁾ To v rámci vědeckých systémů výroků vylučuje »hodnocení« a »pokyny k jednání«.

Aniž se na tomto místě můžeme pouštět do diferencování příslušných vědeckých a filosofických stanovisek, chceme uvést pouze Brezinkou jmenované autority pro jeho vědeckoteoretickou a metodologickou koncepci. Brezinka se odvolává na následovníky »Vídeňského kroužku« novopozitivistické školy,¹⁴⁾ filosofy R. Carnapa, K. R. Poppera, W. Stegmüllera, H. Alberta aj.

Tím jsou charakterizovány teoretické premisy, určující ostrou kritiku daného stavu západoněmecké, především duchovědně a neotomisticky fundované pedagogiky, v jejímž světle bylo několikrát konstatováno, že soudobá pedagogika sice představuje »první uspořádané vědění«¹⁵⁾ o oblasti jejího předmětu, že však zůstala pozadu za růstem poznatků jiných příbuzných věd (např. psychologie a ekonomiky) a zůstala »neuvěřitelně neplodná«.¹⁶⁾

V rozsáhlejších podání svých výkladů, které se ve srovnání s předchozími polemickými výroky jeví vyrovnanější, dochází Brezinka k poznání, že pedagogika musí být vázána na hodnoty, má-li splnit svůj nejvyšší úkol, totiž »řízení chování vychovatelů«. Tím se ohraničuje od čistě »empirické«, »deskriptivní« pedagogiky, která chce eliminovat normativní hlediska a zanedbává dialektiku toho, co je, a toho, co má být (Sein-Sollen-Dialektik), nerozlučně spojenou s pedagogickým procesem.

Brezinka následuje K. R. Poppera v jeho pojetí, že věda znamená jednak stále teorii, která musí být zkontrolována pozorováním a experimentem, jež však naproti tomu může být správně koncipována jen ve světle teoretických předpokladů pozorování a experimentu.

Tím se — pokud jde o pedagogiku — ukazuje, že pedagogika musí svou podstatou a úsilím obsahovat hodnotové prvky, že totiž zůstává v poslední instanci determinována společenskými podmínkami.

Brezinka v této souvislosti mluví o nutných »ideologických vazbách«¹⁷⁾ pedagogické teorie a používá přitom buržoazního pojmu ideologie.

11) Tamtéž, s. 323.

12) Tamtéž, s. 318.

13) Tamtéž, s. 323.

14) Srv. citáty uvedené k pozn. 9.

15) Tamtéž, s. 321.

16) Tamtéž, s. 322.

17) Tamtéž, s. 324.

Vycházejí z těchto úvah, rozvíjí Brezinka vědeckoteoretický, popřípadě metateoretický základ, jímž chce vědecký nárok pedagogiky obhajovat proti jejímu znevažování a podle moderních názorů fundovat pedagogiku jako vědu, jako »v ě d u o v ý c h o v ě« (Erziehungswissenschaft). V této souvislosti se věnuje především problému vnitřní struktury pedagogiky, tj. vymezení jejích disciplín.

Ježto podle jeho uvedených předběžných poznatků má pedagogika jako věda své místo »někde v kontinuu mezi ideálními typy ideologie a teorie (v užším významu vědecké teorie v novopozitivistickém smyslu)«,¹⁸⁾ musela tradiční buržoazní pedagogika ve svůj neprospěch plnit mnohé a heterogenní cíle. Proto navrhuje Brezinka »moderní« diferenciální systémů pedagogických výroků.

Uprostřed je přísná »empirická vědecká pedagogika« (erfahrungswissenschaftliche Pädagogik), která se označuje, jak výše uvedeno, jakožto »věda o výchově«, ježto odpovídá kritériím novopozitivistické »philosophy of science«. Vedle ní vystupují podle Brezinky další systémy výroků, totiž »historiografie výchovy«, »filosofie výchovy«, »nauka o výchově« a »doporučení k výchovné politice«.¹⁹⁾

»V ě d a o v ý c h o v ě« (Erziehungswissenschaft, science of education, nauka o vospitanii) obsahuje výroky, které musí zůstat omezeny na pozorování, popis, interpretaci a předvídání faktů.²⁰⁾

Má mít dvě rozhodující přednosti: empiricky relevantní terminologii a vědecké věty s co největším možným informačním obsahem.²¹⁾

Po metodologické stránce musí usilovat o to, aby vyhovovala požadavkům novopozitivistického pojetí vědy se zřetelem k získání, zevšeobecnování a logickému pořádku poznatků.²²⁾

Tradiční disciplína »dějiny výchovy« nebo »dějiny pedagogiky« se v nové podobě a funkci zařazuje do Brezinkova systému jakožto »historiografie výchovy« (Historiographie der Erziehung, historiography of education, istoriografija vospitanija). Má obsahovat výsledky vědecké historiografie na základě historického bádání.

Přestože empiricky orientovaní pedagogové často táhli do boje proti bujení aspektů dějin vzdělání v duchovně pedagogice, chce Brezinka, aby se na historické bádání nehledělo jen (třebaže primárně) jako na »vědecké vyhodnocení dějin výchovy jakožto bohatého rezervoáru hypotéz«,²³⁾ a tím jako na doplňkovou bázi zkušeností pro teorii. Doporučuje dokonce upustit od pojetí zdůrazňujícího jedinečnost historických jevů a projevuje zájem o »zevšeobecnující výroky o shodách, typickém rázu událostí, pravidlech a vzorech jednání«,²⁴⁾ aniž ovšem jde tak daleko, aby z historických poznatků chtěl vyvodit zákonitosti.

»Filosofie výchovy« se má podle Brezinky zabývat těmi problémy, »které nemohou být nebo mohou být jen nanejvýš neúplným způ-

¹⁸⁾ Tamtéž, s. 329.

¹⁹⁾ Tamtéž, s. 332.

²⁰⁾ Srv. W. Brezinka v časopisu Pedagogika, o. c., s. 162.

²¹⁾ Tamtéž, s. 164.

²²⁾ Srv. Brezinku v Zeitschrift für Pädagogik, 14. r., 1968, s. 377 n.

²³⁾ Tamtéž, s. 472.

²⁴⁾ Tamtéž, s. 458.

sobem traktovány vědou o výchově chápanou jakožto reálná věda.²⁵⁾ Běží především o morálně filosofické otázky, které se objevují v souvislosti s určováním cílů výchovy, a o potřebu »teorie poznání« pedagogických výroků.

Do oblasti »teorie poznání« (Erkenntnistheorie, epistemology of educational knowledge, teória poznania) dlja pedagogičeskich pokazanij se odkazují především otázky logického rozboru pedagogických pojmů a vět.²⁶⁾

Skutečnost, že pedagogické termíny jsou vzaty z běžné řeči a jsou tudíž »mnohoznačné« a »nekonzistentní«, tj. neužívá se jich ve stále stejném významu, vede Brezinku k požadavku, že pojmový jazyk vědy o výchově musí být precizován.²⁷⁾ Jen kritickým přezkoumáním stavu terminologie by mohly být odstraněny četné »pseudonormativní prázdné formule«²⁸⁾ odborného jazyka, doložené příklady z duchovědné pedagogiky.

»Morální filosofie výchovy« (Moralphilosophie der Erziehung, moral philosophy of education, moral'naja filosofija vospitanija) jakožto druhá disciplína »filosofie výchovy« se zabývá »kritikou normativních aspektů tradiční pedagogiky«²⁹⁾ diferencováním otázek týkajících se po výchovné stránce morálky a vědeckým postupem při řešení normativních problémů.

»Nauka o výchově« (Erziehungslehre, applied theory of education) má poskytnout praktickému pedagogovi orientační pomoc pro konkrétní výchovné situace. Lze ji považovat za jakousi »technologie výchovy«.

»Doporučení k vzdělávací politice« (Empfehlungen zur Erziehungspolitik) posléze podávají pokyny, jak lze výchovu v konkrétních sociálních a kulturních podmínkách institucionalizovat.

Pomocí diferenciacie pedagogické vědy — v tomto příspěvku jen stručně naznačené s nezbytností dalšího rozboru — v rozličné systémy výroků s rozmanitou funkcí a logikou doufá Brezinka, že vyhoví požadavkům moderního vývoje vědy, kteréžto požadavky sám označuje jako žádoucí cíl.

Ačkoli několikrát zdůrazňuje, že jím zvláště akcentovaná »věda o výchově« neznamená podcenění ostatních disciplín a nemá s tím být spojováno hodnocení osob, které se jimi zabývají, zůstává přece zachována — třebaže nevysloveně — jistá hierarchie.

»Historiografie výchovy« má sloužit k přichystání teoreticky významných materiálů minulosti; »filosofie výchovy« se svou blízkostí »ideologii« jakožto »vstupní branka dogmatického myšlení«³⁰⁾ a jakožto systém výroků potřebujících ideologii mimovolně fakticky odsunuje do jistého odstupu od »přísného pojmu vědy«.

»Nauka o výchově« a »doporučení k vzdělávací politice« jsou posléze na podřadné úrovni aplikovaných disciplín technologické povahy.

²⁵⁾ W. Brezinka: *Filosofie výchovy (Philosophie der Erziehung)*. In: *Zeitschrift für Pädagogik*, 15. r., 1969, s. 555.

²⁶⁾ Tamtéž, s. 579.

²⁷⁾ Tamtéž, s. 581.

²⁸⁾ Tamtéž, s. 582.

²⁹⁾ Tamtéž, s. 587.

³⁰⁾ W. Brezinka: *Krise vědecké pedagogiky (Die Krise der wissenschaftlichen Pädagogik)*. In: *Zeitschrift für Pädagogik*, 12. r., 1966, s. 87.

Není pochyby o tom, že tyto pokusy W. Brezinky o další rozvoj pedagogické vědy v státněmonopolistickém systému imperialismu mohou mít úspěch a platnost jen tehdy, jestliže se ve střetnutí s marxisticko-leninskou pedagogikou osvědčí jakožto prvky stabilizující systém rozsáhlé ideologické konfrontace v moderních formách boje proti socialismu a komunismu.

To je možné jen tehdy, lze-li vyvodit z nabízejících se »moderních« stanovisek pro imperialistickou strategii, zaměřenou na skryté vedení boje proti marxisticko-leninské ideologii a na její rozrušování, vyhlídky na úspěch.

Pro kritické zhodnocení ideologické funkce a bojové hodnoty této »vědy o výchově« na novopozitivistickém základu je zvláště významný především trojí trend.

Z a p r v é upozorňovali představitelé marxistické teorie vědy právem na to, že novopozitivistická teorie vědy, zaměřená »proti iracionalistické životní filosofii a spekulativní metafyzice«, má pro své neudržitelné světonázorové a gnoseologické pozice v arzenálu ideologických zbraní, namířených proti socialismu, zvláštní úlohu. Jakožto domněle »neutrální« filosofie³¹⁾ a protivnice »spekulace« budí zdání odpoutání od jakékoli ideologie. Antidialektické způsoby myšlení, které tu lze zjistit, redukce všeobecného na jednotlivé, její nominalistické pojetí podstaty pojmů a mnohé jiné³²⁾ brání tomu, aby se dosáhlo obsáhlých vědeckých řešení. Nelze též přehlédnout jednostranně analytický přístup k předmětu jejího zkoumání se sklonem »objekty vyčleňovat z jejich přirozené systémové souvislosti, navzájem je izolovat a oddělovat«³³⁾ a lze ho doložit i v názorech W. Brezinky k teoretickému vědeckému zdůvodnění jeho »vědy o výchově«.

Z a d r u h é se v Brezinkově záměru projevuje jasně pocívaná, byť i ve svých příčinách nepochopená nespokojenost s pozdněburžoazní katedrovou pedagogikou duchovědných, teologických a existenciálních teorií, které se zřetelem ke svému duchovnímu původu pestře, ve výraze svévolně vybavené s tendencí k záměrné originalitě málo odpovídaly požadavkům na vzdělání a výchovu v státněmonopolistickém systému a na přiměřené vzdělání i další vzdělávání učitelů.

Ježto v období regenerace imperialismu v západním Německu převládala filosofie novotomismu a jí zdůvodněná pedagogická teorie, jakož i duchovědná filosofie a pedagogika přizpůsobená podmínkám po druhé světové válce, zdálo se ještě před několika málo lety, že se prosadí pedagogická teorie založená na existencialismu jakožto duchovní produkt zostrující se krize kapitalistické soustavy a její ideologie i jejího směřování proti »pevnému řádu« (establishment).

»Vzdělávací idealismus« katolické filosofie vzdělání a »škola« všešlá z učení W. Diltheye — E. Spranger, Th. Litt, W. Flitner nebo E. Weniger

³¹⁾ Srv. F. Fiedler: *Jednota vědy a novopozitivistická teorie »jednotné vědy«* (*Die Einheit der Wissenschaft und die neopositivistische Theorie der »Einheitswissenschaft«*). In: Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 15. r., 1967, s. 838 n.; H. Horstmann: *K světonázorové ideologické funkci pozitivismu a pozitivistických způsobů myšlení ve vědě* (*Zur weltanschaulich-ideologischen Funktion des Positivismus und positivistischer Denkweisen in der Wissenschaft*). Tamtéž, 18. r., 1970, seš. 12, s. 1463.

³²⁾ Tamtéž, s. 1470 n.

³³⁾ Tamtéž, s. 1471.

— považovala sama sebe za ohroženou, dokonce termín »vzdělání« — onen »posvěcený« pojem buržoazní pedagogiky — se zdál stále ohroženější.³⁴) Mluví se o duchovědné pedagogice »na konci své epochy«.³⁵)

Tím mohl na sebe upoutat pozornost zdánlivý radikalismus existenciálněfilosoficky orientované pedagogiky, reprezentované O. Bollnowem a Th. Ballaufem, protože se ohlašovala nová pedagogická antropologie a přehodnocení všech tradičních hodnot pedagogiky. Avšak teze jako například o »neplánovatelném případě« výchovy člověka, jež nesměřuje k »vlastnímu stavu, nýbrž k nové službě a k podpoře pravdy« (Selbststand, Einstand, Beistand),³⁶) vyjádřily typicky neklid a nejistotu krizového stavu. Použitelnou, hromadně působivou, učitelům srozumitelnou a marxisticko-leninské pedagogice úspěšně odporující pravdu však existencialistická varianta poskytnout nemohla.

Je příznačné, že se novopozitivistický způsob, domněle směřující k jasnosti, informační sevřenosti a pomoci praxi, nabízí jako »moderní« a atraktivní.

Za třetí vysvítá z Brezinkova úsilí o nové základy pedagogiky též široce rozšířené uznání objektivně se uskutečňujícího procesu integrace věd, který nelze řešit myšlenkovým postupem — například duchovědné filosofie — stavějícím do protikladu přírodní a duchovní vědy (Geisteswissenschaften). Zdá se, že novopozitivistické úsilí o »jednotnou vědu« dává k dispozici užitečná řešení. Také Brezinka mluví o tom, že jeho »věda o výchově« má být pouze »speciální disciplínou čili sub-vědou« integrovaných teoretických věd o »sociálním chování a o psychických objektivacích člověka«.³⁷)

Za čtvrté naznačuje vždy znovu zdůrazňovaný nehodnotící ráz a neideologičnost pedagogické vědy a poukaz především na americko-anglosaské vzory »třetí cestu« filosofického rozhodování mezi velkými světonázorovými tábory.

»Věda o výchově« a její hlasatelé se zpravidla vyhýbají neobratnému antikomunismu a považují se za představitele teorie, která je nadstranicky použitelná a zaměřená na věcnost a ukázněné myšlení pomocí zajištěných pojmů a kategorií. Pedagogika se podle jejich ujišťování chystá přejít ze své předvědecké do vědecké fáze a stát se vážným členem v systému věd. Nadto byli mnozí starší představitelé novopozitivismu — například příslušníci zmíněného již »Vídeňského kroužku« — politicky nezatížení, zčásti přímo protifašisticky zaměřeni. V některých případech se dokonce odvolávají — ovšem přízpůsobeně vlastním cílům a zkreseně — na myšlenky Karla Marxe.³⁸)

Tato diskuse o předběžných a základních otázkách pedagogické vědy nepochybně ukazuje, jak v pedagogické teorii pozdněburžoazně imperialistické konvence proniká nová orientace.

Jde tu o specifický počín v celku ideologické strategie imperialismu,

³⁴) Srv. *Pojem výchovy a vzdělání v 20. století (Der Erziehungs- und Bildungsbegriff im XX. Jahrhundert)*. Klinckhardts Pädagogische Quellentexte. Vydal prof. dr. E. Weber, Bad Heilbrunn/Obb. 1969, s. 151.

³⁵) Tak zní příznačný podtitul slavnostní publikace pro E. Wenigera.

³⁶) O. c. č. 34, s. 152.

³⁷) W. Brezinka: *Od pedagogiky k vědě o výchově*, o. c., s. 352.

³⁸) Srv. F. Fiedler: *Jednotná věda nebo jednota vědy (Einheitswissenschaft oder Einheit der Wissenschaft)*. Berlín 1971, s. 98 n.

od něhož se očekává jak s ohledem k »vnitřní« situaci, tj. k pedagogům ve vlastním táboře, tak se zřetelem k erozi marxisticko-leninských pozic ve smyslu »osvíceného« antikomunismu zvláště trvalé působení v ideologickém třídním boji.

Již ve vnitřní struktuře pedagogické vědy navržené W. Brezinkou se při kritickém rozboru ukazuje objektivně existující filosoficko-světónázorové pozadí jeho teorií.

To se jasně ukazuje, když Brezinka odděluje »vědu o výchově«, odpovídající všem kritériím vědy, požadovaným v novopozitivistickém smyslu, od ostatních pedagogických disciplín, které obsahují výroky o cílech a normách pedagogické činnosti. Přes některá zkrášlující konstatování musí je čtenáři chápat jako nepravé vědy, nikoli tedy jako vědy v pravém slova smyslu.

Toto pojetí má typickou dvojí funkci. Za prvé se uvolňuje souvislost cílů, obsahů a metod pedagogického procesu, nezbytná, pro poznání a praktickou realizaci vzdělání a výchovy a patřící ke konstitutivním podmínkám každé pedagogiky. Tím se sugeruje, popřípadě živí iluze, že vědecké pedagogické myšlení může existovat bez pochopení těchto ústředních závislostí. Postuluje se přímo jako znak vědy o výchově, že tato věda může činit platné výroky bez zahrnutí cílů a norem pedagogického jednání. Konec konců to znamená odvrátit pedagogy a dokonce každého, kdo nějakým způsobem pedagogicky působí, od společenského aspektu vzdělávacího a výchovného procesu a jeho určení společenskými cíli, oslabit jejich zřetel k tomu, co je v pedagogice eminentně politické, a budít nezáměr o tyto otázky, které se podle Brezinky nezdaří v užším smyslu hodny teorie. Tím je charakterizováno stanovení cíle »dovnitř«, tj. směrem k učitelům a pedagogickým vědcům pracujícím v státněmonopolitickém společenském řádu. Společenská podmíněnost pedagogického procesu se má odsunout z duševního obzoru vychovatelů, aby byli tím intenzivněji podrobeni vládnoucím silám.

K této jaksi »vnitropolitické« interpretaci se druží z druhé interpretace zaměřená »navenek«, která má rozvinout své působení na socialistickou a komunistickou školskou politiku a pedagogiku. Ve znamení »vědeckopedagogického myšlení« povzbuzuje k tomu, aby byla vzata v pochybnost legitimní souvislost vědy a ideologie, stejně jako i politiky a pedagogiky, a znehodnotit, ba negovat vliv dělnické třídy a její marxisticko-leninské strany, jež prý stojí mimo přísně vědecký zájem, na teorii a praxi vzdělání a výchovy. Tím se objektivně jednoznačně podporuje hlavní ideologické úsilí moderního revizionismu.

Úsilí W. Brezinky o strukturu pedagogické vědy ve výše uvedeném smyslu a se zmíněnou intencí její »horizontální« struktury v podobě nezávislého uvádění rozmanitých závažných systémů výroků zanedbává rovněž spojitost všeobecného, zvláštního a jednotlivého, nezbytného pro každou vědu, totiž »vertikální« strukturaci. Tím se však teoretická pedagogická koncepce nepřipustně pragmaticky zužuje a poukazuje se jen na bezprostředně dané otázky pro reálný proces výchovy.

Rovněž se zanedbávají stejně důležité vztahy mezi rozmanitými abstrakčními rovinami poznání, jak se posléze výrazně projevují ve vzájemném působení empirie a teorie.

Toto je obecně charakteristické pro novopozitivismus, který základní

filosofickou otázku, totiž poměr mezi materialismem a idealismem, falesně převrací ve zdánlivý protiklad empirie a »metafyziky«.

Také nyní se znovu argumentuje s dvojím zaměřením boje: Jednak do vlastního pozdně buržoazního pedagogického tábora, jehož ideologicko-teoretické zájmy v oblasti vzdělání u tradičních směrů pedagogiky v konfrontaci se socialismem a s rozvojem vědeckotechnického pokroku a z něho vyplývajících požadavků na vzdělání se již plně neberou na vědomí a kruhům zainteresovaným na zlepšení školství a výchovy, především pak kritikům bídného stavu školního vzdělávání, se předvádí konfrontace prováděná ve znamení vědeckosti a »exaktní« vědy o výchově jakožto moderní a »revoluční« obrat v pedagogickém myšlení. Domnělá »neideologičnost« má odvádět od vážného studia vymožeností vzdělávací politiky a pedagogiky v NDR a v jiných socialistických státech.

Zároveň se týchž výroků používá k tomu, aby se socialistická pedagogika, spočívající na dialektickém a historickém materialismu, pomlouvala jako »ideologická« a »dogmatická« a byla ve znamení empirickovědní orientace, požadované ve znamení »vědeckosti«, odloučena od své světonázorově filosofické a metodologické základny.

Novopozitivisticky fundovaná »věda o výchově« W. Brezinky, která zde byla charakterizována bez nároku na úplnost jen se zřetelem k některým podstatným stanoviskům, hodí se těmito teoretickými prvky nové, pružné strategii imperialismu svými v podstatě revizionistickými názory, založenými na teorii konvergence, jakož i metodami konfrontace s marxismem-leninismem ve smyslu sociáldemokratismu.

Uvedené metateoretické úsilí W. Brezinky je samozřejmě jen jedním z příspěvků k vědeckým základům pozdněburžoazní pedagogiky, který chce — jak se to jeví v mnohých rozvojových tendencích — novopozitivisticky fundovaný směr v pedagogické teorii konsolidovat se zřetelem k jeho základům a pomoci mu tak vybudovat jeho pozice.

Zdá se, že se tento vědecký směr jakožto pedagogickoteoretické sběrné hnutí bude prosazovat stále silněji a nabude své podoby v mnohotvárné symbióze s jinými disciplínami, především s buržoazní sociologií, teorií kultury a »vědou o komunikaci«. V rozličných variantách se »věda o výchově« propaguje jako »sociální věda«, »enkulturační věda« nebo pedagogická komunikace.³⁹⁾ Prvky jejího myšlení se objevují ve »vědecké škole« Th. Wilhelma,⁴⁰⁾ dále se projevují zvláště v oněch oblastech, které mají pro utváření školství a vzdělání ve státněmonopolitistické společnosti zvláštní význam. Je například nápadné, že se stále silněji uplatňují novopozitivistické myšlenkové pochody v didaktice a v poslední době ve velmi čile prováděném bádání o kurikulu (Curriculum-Forschung).⁴¹⁾

³⁹⁾ Srv. K. Mollenhauer: *Věda o výchově jako sociální věda (Erziehungswissenschaft als Sozialwissenschaft)*. In: *Pojem výchovy a vzdělání (Der Erziehungs- und Bildungsbegriff)*, o. c. s. 121; K. H. Schäfer—K. Schaller: *Kritická věda o výchově a komunikativní didaktika (Kritische Erziehungswissenschaft und kommunikative Didaktik)*. Heidelberg 1971.

⁴⁰⁾ Th. Wilhelm: *Teorie školy (Theorie der Schule)*. Stuttgart 1967. (Poznámka překladatele: rozšířené a nově zpracované 2. vydání tamtéž 1969.)

⁴¹⁾ Srv. například teze P. Heimanna a jiných představitelů »berlínské školy« nebo v rámci badatelského plánu teorie S. B. Robinsohna, které ještě potřebují detailnější hodnocení a jsou silně ovlivňovány americkým bádáním.

V buržoazní pedagogice posledních desetiletí se často mluví o »krizi«: o krizi výchovy, zjišťované v tzv. »neochotě k výchově« vůči rodině i vůči snahám školy, i o krizi pedagogiky.

Tyto starosti ukazují nejistotu a ohrožení pozdněkapitalistického řádu a člověka v něm žijícího, především mladé generace. W. Brezinka, který se jako pedagogický teoretik snaží pomocí svého nového fundování »vědy o výchově« hledat teoretický lék proti symptomům krizových stavů, dal jedné své studii jakožto předvídavé moto větu z knihy Siegfrieda Bernfelda z roku 1928: »Sisyfos aneb hranice výchovy« (Sisyphos oder die Grenzen der Erziehung).

V jiném, hlubším smyslu, než měl na mysli Bernfeld, jeví se však mnohoznačná pravda této citace.

Při kritickém pohledu na situaci v teorii a praxi pedagogického procesu se neukazují přímo »hranice výchovy«, nýbrž omezenost možností provádět vzdělávání a výchovu v přežilém společenském řádu. Nyní i v budoucnosti se ukáže veškeren důvtip a veškeré vědeckopedagogické úsilí k teoretickému sankcionování státněmonopolistického kapitalismu »sisyfovskou prací«.

Socialistická pedagogika si bude musit tohoto i podobného úsilí v metodologické oblasti pedagogiky soustavně všímat a hodnotit je. To nepochybně přispěje též k tomu, aby bylo ujasněno v procesu »ohraničení« vlastní stanovisko a získáno pro další rozvoj marxisticko-leninské pedagogiky větší ujasnění a jistota v oblasti základních otázek a základny.

Přeložil Vilém Pech